

Odstraszający efekt kary śmierci – przegląd najnowszych badań

1. Wstęp

Dopuszczalność stosowania kary śmierci jest bardzo żywym problemem etycznym. Aczkolwiek stosowana niegdyś powszechnie, obecnie kara śmierci stosowana jest w około połowie państw na świecie. Jednak wśród państw najwyżej rozwiniętych stosowana jest wyłącznie w większości ze stanów USA oraz Japonii, natomiast zabroniona w pozostałych (w szczególności we wszystkich państwach Rady Europy).

Wśród licznych argumentów przemawiających za lub przeciw dopuszczalności kary śmierci, zagadnienie odstraszającego efektu tej kary często postrzegane jest jako kluczowe. Kwestia tego, czy kara śmierci rzeczywiście odstrasza jest kwestią empiryczną. Za przyjęciem takiej tezy przemawia fakt, że stosowanie innych kar, w tym w szczególności kar więzienia, rzeczywiście wywiera wpływ odstraszający. Przeciwnicy kary śmierci podnoszą często argument, że stosowanie kary dożywotniego bezwzględnego pozbawienia wolności odnosi równie dobry efekt odstraszający (oraz izolacyjny), natomiast nie ma powodu do stosowania kary śmierci, która ma charakter nieodwracalny.

2. Opinia publiczna a kara śmierci

Obecnie w wielu krajach obowiązuje zakaz wymierzania kary śmierci, jednak trzeba zauważyć, że jej znoszenie zawsze odbywało się wbrew opinii publicznej - podobnie było w Polsce.

Według badań CBOS, liczba zwolenników kary śmierci otrzymuje się w Polsce na wysokim poziomie, aczkolwiek w porównaniu do roku 2004 nastąpił znaczący spadek poparcia dla tej kary.

Stosunek do kary śmierci ³	Wskazania respondentów według terminów badań														
	XI '87	IX '89	XI '90	III '91	IV '94	X '95	IV '96	IV '97	III '98	I '99	II '00	VI '01	VI '02	III '04	III '07
	w procentach														
Zwolennicy	60	52	63	62	56	66	74	74	76	77	77	72	74	77	63
Przeciwnicy	28	27	28	29	28	26	19	20	15	18	19	23	19	19	31
Trudno powiedzieć	12	21	9	9	16	8	7	6	9	5	4	5	7	4	6

Jak pokazują niedawne sondaże Gallupa, większość mieszkańców Ziemi (52% do 39%) jest za stosowaniem kary śmierci.

Zwolennicy kary śmierci przeważają w każdym rejonie za wyjątkiem Europy Zachodniej i Ameryki Łacińskiej:

Kara śmierci	Razem %	Ameryka Płn. %	Azja Wsch. %	Płd. Europa Wsch. %	Afryka %	Ameryka Łacińska %	Europa Zach. %
Za	52	66	63	60	54	37	34
Przeciw	39	27	21	29	43	55	60
Brak zdania	9	7	16	11	3	8	6

Źródło: Gallup International. <http://www.gallup-international.com/ContentFiles/millennium10.asp>

Również w wielu krajach UE istnieje silne poparcie dla ponownego wprowadzenia kary śmierci. Przykładowo, w Wlk. Brytanii ok. 75% społeczeństwa od ponad 20 lat (tj. od momentu zniesienia tej kary) opowiada się za jej przywróceniem. Około połowy społeczeństwa chce kary śmierci we Francji czy Holandii.

3. Historia prawnej dopuszczalności stosowania kary śmierci

Kara śmierci od czasów oświecenia była krytykowana. Beccaria postulował jej zniesienie już w XVIII w., co zresztą pod jego wpływem nastąpiło w niektórych europejskich

jurysdykcjach (Toskania, 1786, Austria 1787). W XX wieku zauważyć można trend do prawnego zakazywania stosowania kary śmierci.

3.1. Europejska Konwencja Praw Człowieka Podstawowych Wolności

Podstawą porządku prawnego Rady Europy jest Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPC, Konwencja Rzymska). W jej pierwotnym tekście z dnia 4 listopada 1950 roku, Konwencja nie wypowiada się na temat kary śmierci – tym samym bezpośrednio nie formułuje zakazu jej stosowania. Polska ratyfikowała EKPC w dniu 15 grudnia 1992 roku (Dz. U. Nr 61, poz. 284 z 1993r.).

Zakaz stosowania kary śmierci do porządku konwencyjnego został wprowadzony Protokołem Dodatkowym nr 6 do EKPC – umową międzynarodową z dnia 28 kwietnia 1983 r. („Art. 1 - *Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę ani nie może nastąpić jej wykonanie.*”). Postanowienia Protokołu wiążą Polskę – Protokół nr 6 został ratyfikowany w dniu 18 października 2000 roku (Dz.U. Nr 23 poz. 266 z 2001r.).

Zakaz wyrażony przytaczanym art. 1 Protokołu 6 obowiązuje jedynie w warunkach pokoju (zdanie drugie tego przepisu stanowi: „*Państwo może przewidzieć w swoich ustawach karę śmierci za czyny popełnione podczas wojny lub w okresie bezpośredniego zagrożenia wojną ....*”). Natomiast zniesienie kary śmierci we wszystkich okolicznościach, w tym w czasie wojny, przewiduje Protokół Dodatkowy nr 13 do Konwencji Rzymskiej – umowa z dnia 3 maja 2002 roku, podpisany przez Polskę w tym samym dniu. Protokół nr 13 wszedł w życie w dniu 1 lipca 2003 roku. Procedura ratyfikacji przez Polskę tej umowy została zainicjowana przez MSZ w 2005 roku, jednakże Sejm odrzucił projekt ustawy ratyfikacyjnej.

Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (a zatem również znoszący karę śmierci Protokół nr 6) posiada szczególne umocowanie w ramach Unii Europejskiej. Art. 6 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE) stanowi, że prawa zagwarantowane Konwencją Rzymską stanowią „zasady ogólne prawa wspólnotowego”.

3.2. Międzynarodowy Pakt Praw Politycznych i Obywatelskich.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (ratyfikowany przez Polskę w 1977 r., Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167) stanowi w art. 6 ust. 2, że "w krajach, w których kara śmierci nie została zniesiona, wyrok śmierci może być wydany

jedynie za najcięższe zbrodnie", a więc wprost dopuszcza stosowanie kary śmierci w takich przypadkach

Najistotniejszym dokumentem regulującym kwestię zniesienia kary śmierci jest II Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich w sprawie zniesienia kary śmierci, który został podpisany przez Polskę w dniu 21 marca 2000 r. Protokół nie został ratyfikowany. Procedura ratyfikacji była rozpoczęta w 2005 r. z inicjatywy MSZ i obecnie nie jest kontynuowana.

3.3.Prawo Unii Europejskiej

Na szczycie Nicejskim (2000 r.) państwa UE przyjęły tzw. **Kartę Praw Podstawowych**, która w art. 2 również zakazuje stosowania kary śmierci. Karta ta została później inkorporowana do Konstytucji UE, która jak wiadomo, nie została ostatecznie przyjęta. Obecnie, Karta Praw Podstawowych stanowi deklarację do Traktatu zmieniającego Traktat o Unii Europejskiej oraz Traktat o Wspólnocie Europejskiej, a jej moc wiążąca pozostaje kwestią – w stosunku do Polski – nie przesądzoną.

3.4.Prawo USA

Prawo amerykańskie dotyczące kary śmierci ma szczególne znaczenie ze względu na dwie okoliczności. Po pierwsze, USA pozostają jedynym państwem wysoko rozwiniętym – poza Japonią – które nie tylko przewiduje ale i stosuje karę śmierci. Po drugie, sytuacji w USA dotyczą omawiane poniżej badania dotyczące efektu odstrasżającego kary śmierci.

Od lat 50-tych społeczne poparcie dla kary śmierci zaczęło się w USA zmniejszać, osiągając zaledwie 42% w 1966. Odzwierciedlając rosnącą dezaprobatę społeczną, ilość egzekucji zmniejszała się stale w przeciągu lat 60-tych. Przed latami 60-tych XX w. wszystkie dokonujące egzekucji stany zmieniły swoje prawo przewidujące obowiązkowe orzekanie kary śmierci (pochodzące z angielskiego prawa zwyczajowego) na prawo zezwalające na większy stopień uznaniowości. Ta swoboda uznania wprowadziła arbitralność w stosowaniu kary śmierci. W konsekwencji, Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych zaczął w późnych latach 60-tych rozpatrywać sprawy dotyczące arbitralności przepisów o karze śmierci. Gdy zaczęła być podważana konstytucyjność kary śmierci, żaden stan nie był chętny do skazywania ludzi na śmierć. Sąd Najwyższy ostatecznie rozwiązał problem konstytucyjności arbitralnego prawa dopuszczającego karę śmierci w trzech orzeczeniach z 1972 r.: *Furman vs. Georgia*, *Jackson*

vs. Georgia oraz Branch vs. Teksas, łącznie określanych jako decyzja w sprawie Furmana (408 U.S. 238). Decyzją podjętą stosunkiem głosów 5-4 sędziowie postanowili, że prawa dające swobodę w orzekaniu kary śmierci prowadziły w efekcie do arbitralności orzekanych kar, łamiąc zakaz stosowania kar okrutnych i wymyślnych przewidzianych w 8 Poprawce do Konstytucji. Decyzja ta skutecznie uchyliła przepisy dotyczące kary śmierci we wszystkich stanach stosujących egzekucje i doprowadziła do złagodzenia wyroków ponad 600 więźniów oczekujących na karę śmierci.

Po sprawie Furmana, poszczególne stany szybko zaczęły opracowywać nowe przepisy dotyczące kary śmierci. Niektóre stany ustanowiły przepisy przewidujące obligatoryjne skazanie (co Sąd Najwyższy szybko uznał za niekonstytucyjne), podczas, gdy inne uchwaliły przepisy zezwalające na arbitralność, ale zawierające wskazówki dla sędziów przysięgłych w sprawach dotyczących kary śmierci. Sąd Najwyższy zaakceptował te ustawy w 1976r. w orzeczeniach w sprawach Gregg v. Georgia (428 U.S. 153), Jurek v. Teksas (428 U.S. 262), Proffitt v. Floryda (428 U.S. 242), znane łącznie jako decyzja w sprawie Gregga. Podczas kolejnych dwudziestu lat wiele stanów uchwaliło nowe - zgodne z konstytucją - przepisy o karze śmierci. Od 1977 r. w 32 stanach odbyło się łącznie 856 egzekucji. Obecnie stopień akceptacji dla kary śmierci wynosi ponad 74%, nieco mniej niż najwyższy w historii 80 procentowy wskaźnik poparcia w 1994 r.

12 stanów nie przewiduje kary śmierci: Alaska, Hawaje, Iowa, Maine, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Północna Dakota, Rhode Island, Vermont, Zachodnia Wirginia oraz Wisconsin. W większości z tych stanów nie przeprowadzono żadnej egzekucji od wczesnych lat XX w., zaś Wisconsin, Michigan i Maine zniosły karę śmierci już w początkowych latach XIX w.

Z 38 stanów, które obecnie posiadają przepisy dotyczące kary śmierci, sześć nie przeprowadziło żadnej egzekucji po moratorium: Connecticut, Kansas, New Hampshire, New Jersey, Nowy Jork i Południowa Dakota.

Kilka z pozostałych stanów zniosło przepisy o karze śmierci wiele lat przed decyzją w sprawie Furmana z 1972 r. Niektóre inne stany uchwaliły swoje przepisy o karze śmierci po sprawie Furmana i rozpoczęły egzekucje po okresie moratorium już w późnych latach 70-tych

i wczesnych latach 80-tych, jednakże niektóre z tych stanów przeprowadziły tylko jedną lub dwie egzekucje po moratorium.

Kara śmierci przewidziana jest także – i stosowana – przez federalne prawo karne.

4. Problemy metodologiczne

Empiryczne badania odstraszającego efektu kary śmierci stoją w obliczu poważnych wyzwań metodologicznych. Najważniejszy jest problem tzw. współczesności poziomu przestępczości i stosowanych kar, w tym kary śmierci. Problem ten polega - w skrócie - na tym, że kara jest następstwem przestępstwa. Dlatego też, rosnący poziom przestępczości wywoływać będzie rosnącą liczbę skazań. W przypadku kary śmierci, rosnąca liczba zabójstw powodować będzie większą liczbę skazań na karę śmierci. Konieczna pozytywna korelacja tych dwóch zmiennych może skłaniać do przyjęcia błędnej tezy o związku przyczynowym, a mianowicie o tym, że większa liczba orzeczonych kar śmierci powoduje większą liczbę zabójstw (np. poprzez tezę o zwiększonej brutalizacji życia społecznego). Sama więc analiza trendów w czasie nie pozwala na uchwycenie ewentualnego związku przyczynowo-skutkowego.

Niewiele może też pomóc prosta analiza przekrojowa, analizująca poziom przestępczości pomiędzy różnymi państwami (jurysdykcjami). Stosowanie kary śmierci nie jest bowiem zmienną niezależną od warunków danego społeczeństwa a przeciwnie, można zakładać, że im wyższy jest poziom przestępczości w danym kraju (niezależnie od przyczyn tego stanu rzeczy), tym większa może być społeczna skłonność do stosowania surowych kar (w tym kary śmierci) i przeciwnie, im przestępczość jest niższa, tym większa łagodność wymiaru sprawiedliwości. Tym samym, można oczekiwać dodatniej korelacji pomiędzy poziomem przestępczości w danym państwie a stopniem surowości kar w tym państwie. Korelacja ta nie dowodzi jednak związku przyczynowego, gdyż stopień surowości kar jest (a co najmniej może być) zdeterminowany przez poziom przestępczości.

Wspomniane problemy powodują, że ani porównania w czasie (a więc na przykład spostrzeżenie, że kiedy kara śmierci była stosowana poziom przestępczości był wyższy niż po jej zniesieniu), ani porównania pomiędzy państwami (a więc spostrzeżenie, że państwa stosujące karę śmierci posiadają, przeciętnie wyższy poziom przestępczości) nie wystarczają

do dowiedzenia związku przyczynowo-skutkowego, a w szczególności do odpowiedzi na pytanie, czy kara śmierci wywiera czy też nie efekt odstraszający.

Ponadto, w przypadku kary śmierci, uchwycenie efektu odstraszającego jest o tyle utrudnione, że najczęściej stosowana alternatywa wobec kary śmierci, to jest kara dożywotniego pozbawienia wolności jest karą bardzo surową, a więc dodatkowy efekt odstraszający kary śmierci może mieć stosunkowo niewielki wpływ.

Wreszcie, kara śmierci może być przewidziana prawem, ale nigdy nie stosowana w praktyce, co również utrudnia dokonywanie analizy efektu odstraszającego.

5. Pierwsze badania

Wczesne prace próbujące odnaleźć związek pomiędzy stosowaniem kary śmierci a liczbą zabójstw kończyły się konkluzją, że kara śmierci nie wywiera wpływu odstraszającego. Jednak zarówno praca Sutherlanda (1925)¹, Sellina (1967)² jak i Bedau (1970)³ nie brały pod uwagę opisywanych wyżej współzależności poziomu przestępczości i stosowania kary śmierci.

W 1975 r. I. Ehrlich publikuje artykuł dowodzący istnienia silnego efektu odstraszającego kary śmierci, czym ponownie otwiera dyskusję na temat związku pomiędzy stosowaniem kary śmierci a liczbą zabójstw⁴. W swoim badaniu Ehrlich bada okres 1933 do 1967 roku i dowodzi, że każda egzekucja zapobiega ośmiu zabójstwom. Badanie to wywołało wiele kontrowersji, a krytycy wskazywali m.in. na to, że otrzymane rezultaty były wrażliwe na wybór badanego okresu, w szczególności pominięcie w analizie lat 1963-1967

---

¹ Donald Sutherland, *Murder and the Death Penalty*, "Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology" vol. 15 (1925), s. 522.

² Thorsten Sellin, *Capital Punishment*, Nowy Jork 1967.

³ Hugo Bedau, *Deterrence and the Death Penalty: A Reconsideration*, "Journal of Criminal Law, Criminology, and Political Science" vol. 61 (1970), s. 539.

⁴ Isaac Ehrlich, *The Deterrent Effect of Capital Punishment: A Question of Life and Death*, "American Economic Review" vol. 65 (1975), s. 397.

powodowało, że efekt odstrasżający kary śmierci już się nie ujawniał⁵. Aczkolwiek Ehrlich dostarczył dodatkowe dane przemawiające za istnieniem odstrasżającego efektu kary śmierci, to jednak istniejące kontrowersje przemawiały za tym, aby hipotezę o odstrasżającym efekcie kary śmierci traktować jako nieudowodnioną⁶.

6. Nowe badania

Dopiero początek XXI wieku przynosi nowe badania dotyczące odstrasżającego efektu kary śmierci. Badania te na ogół potwierdzają występowanie efektu odstrasżającego.

6.1. Dale O. Cloninger, Roberto Marchesini, *Execution and Deterrence: A Quasicontrolled Group Experiment*, "Applied Economics", vol. 33 (5/2001), s. 569-576

Autorzy wykorzystali fakt, że w pewnym okresie w stanie Texas nie były wykonywane wyroki śmierci, a podczas kolejnego okresu liczba egzekucji uległa podwojeniu. Badając liczbę zabójstw w tych okresach, okazało się, że w pierwszym z nich dokonano większej liczby zabójstw niż można było oczekiwać, a w drugim mniej. Tym samym, potwierdzona zostaje hipoteza o odstrasżającym efekcie egzekucji.

6.2. H. Naci Mocan and R. Kaj Gittings, *Getting Off Death Row: Commuted Sentences and the Deterrent Effect of Capital Punishment*, "Journal of Law and Economics" vol. 46 (October 2003), s. 453-478.

W badaniu tym autorzy wykorzystali dane z okresu 1977-1997, w tym miesięczne dane o podejmowanych decyzjach w sprawach skazanych na karę śmierci. W szczególności, autorzy wykorzystali fakt, że część orzeczonych kar śmierci jest zmienianych albo przez uznanie kary śmierci za niekonstytucyjną (przez stanowy lub federalny Sąd Najwyższy), bądź też wyrok jest zmieniony w apelacji, bądź wreszcie skazanemu kara zostaje zamieniona w

---

⁵ William J. Bowers, Glenn L. Pierce, *The Illusion of Deterrence in Isaac Ehrlich's Research on Capital Punishment*, "Yale Law Journal" vol. 85 (1975), s. 187.

⁶ Isaac Ehrlich, *Capital Punishment and Deterrence: Some Further Thoughts and Additional Evidence*, "Journal of Political Economy" vol. 85 (1977), s. 741.

drodze prawa łaski na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Dysponując dokładnymi datami wykonania wyroków, autorzy byli w stanie precyzyjniej niż do tej pory uchwycić ewentualny wpływ kary śmierci na poziom przestępczości.

Autorzy doszli do wniosku, że każda przeprowadzona egzekucja zmniejsza liczbę zabójstw w ciągu kolejnego roku o 5. Każde okazane prawo łaski zwiększa liczbę zabójstw o 5. Innego typu usunięcie skazanego z listy oczekujących na wykonanie kary zwiększa liczbę zabójstw o 1. Oczywiście, na liczbę zabójstw wpływają także inne czynniki – autorzy ustalili, że największe znaczenie ma: (1) liczba więźniów (ujemna korelacja), (2) stopień urbanizacji (ujemna korelacja), (3) odsetek ludzi młodych, tj. w grupie 20-34 lata (korelacja dodatnia).

Autorzy ustalili, że stosowanie kary śmierci nie wpływa na częstotliwość popełniania innych przestępstw⁷. Analizując przestępstwa rozboju, włamania, zgwałcenia oraz kradzieży samochodów ustalili jednak, że poziom populacji więziennej (mierzonej liczbą więźniów na liczbę przestępstw) wywiera ujemny wpływ na poziom przestępczości.

6.3. Lawrence Katz, Steven D. Levitt and Ellen Shustorovich, *Prison*

Conditions, Capital Punishment and Deterrence, "American Law and Economics Review" vol. 5 (August 2003), s. 318-343.

Autorzy przeprowadzili badanie wpływu warunków pobytu w zakładzie karnym na poziom przestępczości. Zgodnie z hipotezą efektu odstraszenia, im gorsze warunki w więzieniu, tym większy wpływ odstraszący powinna mieć kara pozbawienia wolności. Dodatkowo, autorzy uwzględnili stosowanie kary śmierci, jako jedną ze zmiennych mogących wpływać na poziom przestępczości.

Autorzy używali danych z poziomu stanowego z okresu 1950 – 1990. Jako miarę jakości warunków więziennych przyjęto liczbę zgonów osadzonych (z dowolnej przyczyny). Rezultaty wskazują na to, że im gorsze warunki w więzieniu, tym niższy poziom

---

⁷ Ponieważ za inne przestępstwa niż zabójstwo nie grozi kara śmierci, ustalenie to należy uznać za zgodne z przewidywaniami. Z drugiej strony, zabójstwa są czasami ubocznym poniekąd skutkiem popełnienia innego przestępstwa, a to w sytuacji kiedy np. rozbój czy zgwałcenie kończy się zabójstwem ofiary. Można byłoby więc oczekiwać, że odstraszący efekt kary śmierci znajdzie również odzwierciedlenie w tego typu przestępstwach.

przestępczości, co potwierdza hipotezę odstraszenia (w szczególności warunki pobytu w więzieniu wpływają na poziom przestępczości popełnianej z użyciem przemocy jak i przeciwko mieniu, natomiast nie udało się takiego wpływu ustalić w odniesieniu do zabójstw). Niemniej, pomimo tego, że wpływ warunków życia w więzieniu na poziom przestępczości okazał się statystycznie istotny, to jednak jego rozmiar nie jest znaczny. Elastyczność oszacowana została na poziomie poniżej 0,05, co oznacza, że nawet podwojenie współczynników zgonów w więzieniu (to jest znaczące pogorszenie warunków życia w więzieniu), spowodowałoby zaledwie kilkuprocentowy spadek przestępczości. Dlatego też autorzy badania przestrzegają przed wyciąganiem za daleko idących wniosków.

Autorzy nie ustalili jednak, aby stosowanie kary śmierci miało wpływ na poziom przestępczości. Jak zauważono, kara śmierci jest stosowana rzadko. W okresie 1946 – 1997 zostało w USA dokonanych 1.885 egzekucji, co oznacza jedną egzekucję na 320 zabójstw. Przy tak rzadkim stosowaniu kary śmierci, jej wpływ na poziom przestępczości może być trudno mierzalny⁸.

6.4. Hashem Dezhbakh, Paul H. Rubin and Joanna M. Shepherd, *Does Capital Punishment Have a Deterrent Effect? New Evidence From Post-moratorium Panel Data, "American Law and Economics Review" vol. 5 (2/2003) s. 344-376.*

Autorzy przeanalizowali dane panelowe z poziomu hrabstw (3054 hrabstwa) z okresu 1977 – 1996, a więc już po okresie moratorium na wykonywanie kary śmierci, i doszli do wniosku, że zarówno wzrost prawdopodobieństwa zatrzymania, skazania jak i wykonania kary śmierci powoduje spadek liczby zabójstw.

W szczególności, autorzy uzyskali rezultat, że każda egzekucja powoduje spadek liczby zabójstw o 18 (± 10 dla 95% przedziału ufności). Co ciekawe, autorzy doszli także do wniosku, że członkostwo w NRA (*National Rifle Association*, Narodowe Bractwo Strzeleckie) również ujemnie wpływa na poziom zabójstw, co może potwierdzać hipotezę o odstraszącym wpływie broni palnej.

---

⁸ Co oczywiście nie oznacza, że gdyby kara śmierci była stosowana częściej, to takiego wpływu nie można byłoby ustalić.

6.5. Zhiqiang Liu, *Capital Punishment and the Deterrence Hypothesis: Some New Insights and Empirical Evidence*, "Eastern Economic Journal", vol. 30 (Spring 2004), s. 237.

Autor skonstruował model podaży przestępstw. Przeprowadzona analiza statystyczna potwierdza poprawność modelu. Tym samym, należy przyjąć, że kara śmierci odstrasza. Co więcej, zdaniem autora istnienie kary śmierci wzmacnia efekt odstraszący innych kar.

6.6. Paul R. Zimmerman, *State Executions, Deterrence, and the Incidence of Murder*, "Journal of Applied Economics" vol. 7 (May 2004), s. 163-193.

Badanie opierało się na danych panelowych z poziomu stanowego z okresu 1978 – 1997. W przeciwieństwie do badania opisanego powyżej, autor uważa, że lepiej jest posługiwać się danymi z poziomu stanowego a nie z poziomu hrabstw, ponieważ kara śmierci jest przewidziana przez prawo stanowe (a więc brak zróżnicowania pomiędzy hrabstwami w tej kwestii) a ponadto w wielu hrabstwach nigdy nie zdarzyło się zabójstwo, co powoduje problemy w analizie danych.

W celu uniknięcia problemu współzależności pomiędzy liczbą zabójstw a liczbą egzekucji autor użył techniki zmiennych instrumentalnych, to jest zmiennych które są skorelowane wyłącznie z zmienną zależną i tylko poprzez nią oddziałują na zmienną niezależną. W ten sposób zbędne stało się korzystanie z danych opóźnionych. Autor argumentuje, że pozwala to na uwzględnienie aktualnego efektu odstraszenia, to jest efektu, który oddziałuje na potencjalnych sprawców w krótkim okresie od egzekucji.

Otrzymane wyniki sugerują, że jedna egzekucja powoduje spadek liczby zabójstw o 14 (± 10). Negatywny wpływ na liczbę zabójstw ma także poziom populacji więziennej. Dochód per capita jest skorelowany pozytywnie z liczbą zabójstw, podobnie jak odsetek Czarnych.

6.7. Joanna M. Shepherd, *Murders of Passion, Execution Delays, and the Deterrence of Capital Punishment*, "Journal of Legal Studies", vol. 33 (June 2004), s. 283-322

Autorka opierając się na miesięcznych danych dotyczących liczby egzekucji oraz zabójstw dochodzi do wniosku, że każda egzekucja zapobiega średnio trzem zabójstwom. Zmniejsza się także liczba zabójstw w afekcie oraz zabójstw współwięźniów. Długość

oczekiwania na wykonanie wyroku śmierci ma znaczenie dla odstraszenia. Przeciwnie, jedno zabójstwo mniej jest popełniane przy okresie oczekiwania na wykonanie kary śmierci krótszym o 2,75 roku.

6.8. Richard Berk, *New Claims about Execution and General Deterrence: Deja Vu All over Again?* "Journal of Empirical Legal Studies", vol. 2 (July 2005), s. 303-330

Autor krytycznie podchodzi do dotychczasowych badań, uważając, że liczba egzekucji jest tak mała i stosowana tak rzadko, że nie można wyciągać na tej podstawie istotnych statystycznie wniosków, co do istnienia efektu odstraszającego.

6.9. Joanna Shepherd, *Deterrence Versus Brutalization: Capital Punishment's Differing Impacts Among States*, "Michigan Law Review" vol. 104 (November 2005), s. 203-256.

Kolejna praca J. Shepherd zawiera zarówno przegląd dotychczasowej historii badań nad odstraszającym efektem kary śmierci, jak próbę kolejnego testowania jego występowania. Sprzeczne wyniki szeregu badań kazały szukać próby wytłumaczenia, dlaczego pewne badania wykazują istnienie odstraszającego efektu kary śmierci, a inne nie. Autorka zaczęła badać wpływ kary śmierci na liczbę zabójstw w odniesieniu do każdego stanu z osobna, a nie, jak dotychczasowe badania, w odniesieniu do całej federacji. W badanej próbie 27 stanów, które wykonały choć raz karę śmierci w okresie 1977 – 1996, okazało się, że kara śmierci wywierała wpływ odstraszający zaledwie w 6, w 8 stanach stosowanie kary śmierci nie wywierało wpływu na liczbę zabójstw, zaś w 13 stanach, stosowanie kary śmierci w rzeczywistości zwiększało liczbę zabójstw.

Oczywiście, pojawia się pytanie skąd bierze się ta różnica. Według autorki, decydującą przyczyną jest liczba egzekucji – otóż, w stanach, w których kara śmierci wykonywana jest rzadko (to jest poniżej 9 w badanym okresie 20 lat) jej stosowanie w istocie zwiększa liczbę zabójstw, bądź nie wywiera żadnego wpływu. W tych natomiast stanach, które stosują karę śmierci częściej, ma ona wpływ odstraszający. Do wytłumaczenia pozostaje natomiast dlaczego rzadkie stosowanie kary śmierci miałyby w ogóle przyczyniać się do wzrostu liczby zabójstw. Za wzrost liczby zabójstw wskutek stosowania kary śmierci, autorka obwinia efekt brutalizacji, związany ze stosowaniem kary śmierci i przeważający nad odstraszającym

efektem kary śmierci. Argument ten jednak jest wątpliwy. Dlaczego bowiem efekt brutalizacji miałby być tak istotny wtedy, gdy kara śmierci jest stosowana właśnie rzadko? Wydaje się po prostu, że rzadkie stosowanie kary śmierci, tak jak i w ogóle brak kary śmierci, stanowi po prostu zachętę do zabójstw, chociażby dlatego, że sprawca może zabić ofiarę celem utrudnienia postępowania karnego nie ryzykując orzeczenia kary najsurowszej. Wyniki badań Shepherd mogą natomiast sugerować, że odstrasżający efekt kary śmierci pojawia się dopiero przy jej regularnym używaniu wobec liczącej się grupy sprawców.

6.10. Hashem Dezhbakhsh, Joanna M. Shepherd, *The Deterrent Effect of Capital Punishment: Evidence from a "Judicial Experiment"*, "Economic Enquiry", vol. 44 (July 2006), s. 512-535 [opublikowane w Polsce: Hashem Dezbakhsh, Joanna M. Shepherd, *Odstrasżający wpływ kary śmierci. Dowody na podstawie "eksperymentu sądowego"*. [w:] Jacek Czabański (red.), *Bezpieczne państwo. Nowe trendy w polityce karnej*. Kraków 2006, www.bezpiecznepanstwo.pl.]

Autorzy wykorzystali naturalny eksperyment w zakresie stosowania kary śmierci, jakim było moratorium na stosowanie kary śmierci istniejące w USA na początku lat 70-tych. Używając danych panelowych z 50 stanów z okresu 1960–2000, autorzy porównywali liczbę zabójstw bezpośrednio przed i po zmianach co do dopuszczalności kary śmierci. Wyniki sugerują istnienie efektu odstrasżającego, w tym zwłaszcza efekt odstrasżający związany jest z faktycznymi egzekucjami, a nie tylko prawną dopuszczalnością kary śmierci.

6.11. Paresh Narayan, Russell Smyth, *Dead Man Walking: An Empirical Reassessment of the Deterrent Effect of Capital Punishment Using the Bounds Testing Approach to Cointegration*, "Applied Economics", vol. 38 (20 September 2006), s. 1975-1989.

Autorzy tego badania posługiwali się technikami kointegracyjnymi i modelami korekty błędem. Doszli do wniosku, że badania dotyczące odstrasżającego efektu kary śmierci są wrażliwe na uwzględnianie zmiennej dotyczącej dostępności broni oraz poziomu przestępczości. W długim okresie czasu, zmienność poziomu liczby zabójstw najlepiej objaśniana jest przez dochód realny oraz prawdopodobieństwo skazania na karę śmierci. W

krótkim okresie, determinują liczbę zabójstw takie zmienne jak liczba rozbojów oraz napaści z użyciem broni.

6.12. Paul R. Zimmerman, *Estimates of the Deterrent Effect of Alternative Execution Methods in the United States: 1978-2000*, "American Journal of Economics and Sociology", vol. 65, (October 2006), s. 909.

W tej pracy, badano wpływ metody egzekucji skazanego na liczbę zabójstw. Badając okres 1978 – 2000, okazało się, że wyłącznie egzekucja poprzez porażenie prądem wywiera wpływ odstraszający, podczas gdy inne metody (takie jak zastrzyk trucizny lub zatrucie gazem) już nie.

6.13. Dale O. Cloninger, Roberto Marchesini, *Execution Moratoriums, Commutations and Deterrence: the case of Illinois*, "Applied Economics", vol. 38 (9/2006), s. 967-973.

Autorzy zbadali konsekwencje ułaskawiania skazanych na karę śmierci w Illinois. W styczniu 2000 r., gubernator stanu ogłosił moratorium na wykonywanie kary śmierci, zaś w 2003 r., – pod wpływem głosów o licznych pomyłkach sądowych – zmienił wszystkim skazanym wyrok kary śmierci na dożywotnie pozbawienie wolności. Autorzy skonstruowali model relacjonujący liczbę zabójstw w stanie Illinois do liczby zabójstw w USA i stwierdzili, że w okresie po każdym z powyższych zdarzeń nastąpił wzrost liczby zabójstw w porównaniu do tego, czego można byłoby oczekiwać znając dotychczasowe relacje. Autorzy oszacowali, że na skutek podjętych decyzji łagodzących kary zostało łącznie popełnionych dodatkowo 150 zabójstw więcej niż można było oczekiwać bez tego.

7. Krytyka badań

Opisane powyżej badania wykazujące istnienie odstraszającego efektu kary śmierci spotkały się z krytyką. Pomijając opisane powyżej badanie Lawrence Katz, Steven D. Levitt oraz Ellen Shustorovich, którzy nie odnaleźli wpływu kary śmierci na liczbę zabójstw oraz G. Berka, który uznał, że nie jest możliwe statystyczne badanie problemu ze względu na rzadkość egzekucji, najpoważniejsza krytyka została zawarta w poniższym artykule, a przeprowadzona przez Johna Donohue i Justina Wolfersa.

7.1. John J. Donohue and Justin Wolfers, *Uses and Abuses of Empirical Evidence in the Death Penalty Debate*, "Stanford Law Review" vol. 58 (December 2005), s. 791-846.

Autorzy krytycznie przeanalizowali istniejące badania wykazujące odstrasżający efekt kary śmierci. Na początku, zauważyli, że liczba egzekucji w stosunku do liczby zabójstw jest na bardzo niskim poziomie: w 2003 r. na 16.503 zabójstwa zaledwie 144 osoby zostały skazane na śmierć. Powołując się na prace Katza i in. zauważyli, że ryzyko śmierci wskutek egzekucji jest zaledwie dwukrotnie wyższy od ryzyka śmierci w wypadku lub na skutek przemocy dla amerykańskich mężczyzn, co powoduje że krańcowy efekt odstrasżający może być niewielki⁹. Autorzy porównali również trendy liczby zabójstw w Kanadzie (która nie wykonywała kary śmierci od roku 1962) oraz USA i znaleźli uderzające podobieństwa w przebiegu tych trendów¹⁰.

Autorzy przeprowadzili następnie krytykę artykułu Hashem Dezhbakhsh, Joanna M. Shepherd, *The Deterrent Effect of Capital Punishment: Evidence from a "Judicial Experiment"*, a także H. Naci Mocan and R. Kaj Gittings, *Getting Off Death Row: Commuted Sentences and the Deterrent Effect of Capital Punishment*. W obu przypadkach doszli do wniosku, że ze względów metodologicznych ich badania były niepoprawne, a po poprawieniu rezultaty nie wskazywały na istnienie efektu odstrasżającego. Podobną krytykę przeprowadzili w stosunku do kilku innych z powyższych badań.

Praca zakończyła się wnioskiem, że wciąż brakuje dowodów na istnienie odstrasżającego efektu kary śmierci, a ponadto, małe są szanse na statystyczne uchwycenie takiego związku.

---

⁹ Wydaje się jednak, że takie porównanie jest nieuprawnione: przykładowo, przypadkowe wypadnięcia z okna są przyczyną niewielu wypadków śmiertelnych, jednak niskie ryzyko takiego wypadku nie oznacza, że ludzie nie są ostrożni. Po prostu, niska częstotliwość takich zdarzeń jest wynikiem ostrożności.

¹⁰ To również nie świadczy jednak o braku efektu kary śmierci, po pierwsze ze względu na to, że w grę mogły wchodzić inne przyczyny, a także ze względu na to, że liczba egzekucji w USA była dość mała i z tego powodu ich wpływ na liczbę zabójstw nie koniecznie był znaczny.

7.2. Naci H. Mocan, R. Kaj Gittings, *The Impact of Incentives on Human Behavior: Can We Make It Disappear? The Case of the Death Penalty*, National Bureau of Economic Research Working Paper 12631 (October 2006).

W odpowiedzi na krytykę Donohue i Wolfersa, Mocan i Gittings przeanalizowali ich zarzuty i uznali, że Donohue i Wolfers uzyskali brak efektu odstrasżającego kary śmierci kosztem takiej zmiany modelu ekonometrycznego, która była nonsensowna. Po ponownym przeanalizowaniu swoich obliczeń oraz po wprowadzeniu szeregu alternatywnych specyfikacji, Mocan i Gitting powtórzyli tezę, że stosowanie kary śmierci odstrasza potencjalnych zabójców.

7.3. Paul H. Rubin, *Reply to Donohue and Wolfers on the Death Penalty and Deterrence*, "Economists' Voice" 3 (Apr. 2006), article 4,

W tej krótkiej odpowiedzi na zarzuty Donohue i Wolfersa, Rubin stwierdził, że Donohue i Wolfers w pełni potwierdzili uzyskane przez niego rezultaty, natomiast brak efektu odstrasżania uzyskali wyłącznie poprzez stworzenie nonsensownego modelu ekonometrycznego. Zapowiedział także bardziej wyczerpującą odpowiedź na krytykę w nadchodzącym numerze *American Law and Economics Review*.

8. Czy trzeba stosować karę śmierci?

W świetle licznych badań wskazujących na istnienie odstrasżającego efektu kary śmierci, na nowo wróciły pytania o dopuszczalność a nawet konieczność jej stosowania. W głośnym artykule Cass R. Sunstein and Adrian Vermuele, *Is Capital Punishment Morally Required? Acts, Omissions and Life-Life Trade-offs*, "Stanford Law Review" vol. 58 (December 2005), s. 703 – 750, postawili pytanie, czy wobec faktu, że stosowanie kary śmierci zmniejsza liczbę zabójstw, to nie należy wymagać od państwa, aby karę taką stosowało? Innymi słowy, kwestia nie polega na tym, czy państwo może czy też nie może stosować kary śmierci, ale raczej czy – w świetle istnienia odstrasżającego efektu kary śmierci – państwo jest moralnie zobowiązane do wprowadzenia i stosowania tej kary.

Z celowościowego punktu widzenia, stosowanie kary śmierci uzależnione jest wyłącznie od wpływu tej kary na poziom przestępczości. Jeżeli prowadzi ona do zmniejszenia się przestępczości, to powinna być stosowana.

Z deontologicznego punktu widzenia, kara śmierci może być wykluczona pod hasłem, że zabijanie jest zawsze złe. Autorzy argumentują jednak, że zaniechanie państwa w postaci niewprowadzenia kary śmierci – o ile odstrasza ona od popełniania zabójstw – jest równie moralnie złe, gdyż prowadzi do śmierci (wielu) niewinnych osób. A skoro tak, to nawet uznając pozbawianie życia za złe, należy dopuścić stosowanie kary śmierci, albowiem tylko w ten sposób można nie dopuścić do jeszcze większego zła. Autorzy jednocześnie zdecydowanie odrzucają argument o tym, że działanie różni się co do moralnej oceny od zaniechania, a tym samym zaniechanie państwa (niewprowadzenie kary śmierci) nie może być traktowane łagodniej z moralnego punktu widzenia niż działanie (wykonywanie egzekucji).

9. Konkluzje

Ekonomiczny model zachowania przestępczego został wielokrotnie potwierdzony badaniami empirycznymi. W szczególności, zarówno surowość kar jak i prawdopodobieństwo skazania okazały się istotnymi determinantami poziomu przestępczości. Kara śmierci, która jest najwyższą dostępną karą, w myśl takiego modelu powinna zapewniać dodatkowy efekt odstraszający.

Generalnie, szereg badań ekonometrycznych – zwłaszcza przeprowadzonych w ciągu ostatnich kilku lat - potwierdza istnienie odstraszającego efektu kary śmierci. Różnie jednak wyglądają szacunki ilościowego wpływu egzekucji na liczbę popełnianych zabójstw, wahając się od 3 do 18.

Badania ekonometryczne posługują się często wyrafinowanymi modelami. Krytycy tych badań często wskazują na to, że niewielkie zmiany w specyfikacji modelu, niewielka zmiana badanego okresu lub też uwzględnienie lub nie poszczególnych stanów wpływa znacząco na uzyskiwane wyniki, co stawia pod znakiem wiarygodność rezultatów.

Jest faktem, że liczba egzekucji jest w USA stosunkowo mała w stosunku do liczby zabójstw¹¹. W rezultacie, analiza statystyczna stoi w obliczu trudności w analizie tego typu danych. Wskazywane problemy metodologiczne niewątpliwie zasługują na poważne potraktowanie.

Z drugiej strony, liczne badania przeprowadzone w ostatnich latach przy pomocy różnych metod, różnych badanych okresów, poziomów agregacji danych i różnych autorów wskazują na istnienie efektu odstraszającego. Wielkość tego efektu jest trudna do oszacowania, niemniej może być on dość znaczny, sięgając nawet kilkunastu zabójstw mniej po każdej egzekucji. Brak zgody co do ilościowego rozmiaru odstraszającego wpływu kary śmierci podważa częściowo również wiarygodność samych badań. Jednak wiarygodność badań wykazujących odstraszający efekt kary śmierci wzmocniona jest przez fakt, że autorami tych badań są często osoby deklarujące swój sprzeciw wobec jej stosowania, aczkolwiek na innym gruncie niż występowanie czy nie efektu odstraszającego.

Rozróżnić trzeba zagadnienie czysto empiryczne, to jest kwestię tego czy kara śmierci odstrasza potencjalnych przestępców, czy też nie, od kwestii normatywnej, to jest tego czy karę śmierci należy wprowadzić do porządku prawnego.

Aktualny stan wiedzy uzasadnia pozytywną odpowiedź na pierwsze pytanie, to jest badania empiryczne potwierdzają istnienie przewidywanego przez teorię odstraszającego efektu kary śmierci.

Drugie pytanie, a więc pytanie o zasadność wprowadzenia kary śmierci ponownie do porządku prawnego pozostaje otwarte.

---

¹¹ Trzeba zwrócić tutaj uwagę, że zasadniczo na karę śmierci może zostać w USA skazana wyłącznie osoba, która dopuszcza się kwalifikowanego typu zabójstwa. Tym samym, ryzyko egzekucji jest wyższe niż wynikałoby z prostego porównania liczby zabójstw z liczbą egzekucji.

10. Bibliografia

Hugo Bedau, *Deterrence and the Death Penalty: A Reconsideration*, "Journal of Criminal Law, Criminology, and Political Science" vol. 61 (1970), s. 539.

Richard Berk, *New Claims about Execution and General Deterrence: Deja Vu All over Again?* "Journal of Empirical Legal Studies", vol. 2 (July 2005), s. 303-330

William J. Bowers, Glenn L. Pierce, *The Illusion of Deterrence in Isaac Ehrlich's Research on Capital Punishment*, "Yale Law Journal" vol. 85 (1975), s. 187.

Dale O. Cloninger, Roberto Marchesini, *Execution and Deterrence: A Quasicontrolled Group Experiment*, "Applied Economics", vol. 33 (5/2001), s. 569-576

Hashem Dezhbakhsh, Joanna M. Shepherd, *The Deterrent Effect of Capital Punishment: Evidence from a "Judicial Experiment"*, "Economic Enquiry", vol. 44 (July 2006), s. 512-535 [opublikowane w Polsce: Hashem Dezbakhsh, Joanna M. Shepherd, *Odstraszający wpływ kary śmierci. Dowody na podstawie "eksperymentu sądowego"* [w:] Jacek Czabański (red.), *Bezpieczne państwo. Nowe trendy w polityce karnej*. Kraków 2006, www.bezpiecznepanstwo.pl.]

Hashem Dezhbaksh, Paul H. Rubin and Joanna M. Shepherd, *Does Capital Punishment Have a Deterrent Effect? New Evidence From Post-moratorium Panel Data*, "American Law and Economics Review" vol. 5 (2/2003) s. 344-376. Dale O. Cloninger, Roberto Marchesini, *Execution Moratoriums, Commutations and Deterrence: the case of Illinois*, "Applied Economics", vol. 38 (9/2006), s. 967-973.

John J. Donohue and Justin Wolfers, *Uses and Abuses of Empirical Evidence in the Death Penalty Debate*, "Stanford Law Review" vol. 58 (December 2005), s. 791-846.

Isaac Ehrlich, *The Deterrent Effect of Capital Punishment: A Question of Life and Death*, "American Economic Review" vol. 65 (1975), s. 397.

Isaac Ehrlich, *Capital Punishment and Deterrence: Some Further Thoughts and Additional Evidence*, "Journal of Political Economy" vol. 85 (1977), s. 741.

Jeffrey Fagan, Franklin E. Zimring and Amanda Geller, *Capital Punishment and Capital Murder: Market Share and the Deterrent Effects of the Death Penalty*, "Texas Law Review" (June 2006)

Lawrence Katz, Steven D. Levitt i Ellen Shustorovich, *Prison Conditions, Capital Punishment and Deterrence*, "American Law and Economics Review" vol. 5 (August 2003), s. 318-343.

Zhiqiang Liu, *Capital Punishment and the Deterrence Hypothesis: Some New Insights and Empirical Evidence*, "Eastern Economic Journal", vol. 30 (Spring 2004), s. 237.

H. Naci Mocan and R. Kaj Gittings, *Getting Off Death Row: Commuted Sentences and the Deterrent Effect of Capital Punishment*, "Journal of Law and Economics" vol. 46 (October 2003), s. 453-478.

Naci H. Mocan, R. Kaj Gittings, *The Impact of Incentives on Human Behavior: Can We Make It Disappear? The Case of the Death Penalty*, National Bureau of Economic Research Working Paper 12631 (October 2006).

Paresh Narayan, Russell Smyth, *Dead Man Walking: An Empirical Reassessment of the Deterrent Effect of Capital Punishment Using the Bounds Testing Approach to Cointegration*, "Applied Economics", vol. 38 (20 September 2006), s. 1975-1989.

Paul H. Rubin, *Reply to Donohue and Wolfers on the Death Penalty and Deterrence*, "Economists' Voice" 3 (Apr. 2006), article 4,

Thorsten Sellin, *Capital Punishment*, Nowy Jork 1967.

Joanna M. Shepherd, *Murders of Passion, Execution Delays, and the Deterrence of Capital Punishment*, "Journal of Legal Studies", vol. 33 (June 2004), s. 283-322

Joanna Shepherd, *Deterrence Versus Brutalization: Capital Punishment's Differing Impacts Among States*, "Michigan Law Review" vol. 104 (November 2005), s. 203-256.

Cass R. Sunstein, Adrian Vermuele, *Is Capital Punishment Morally Required? Acts, Omissions and Life-Life Trade-offs*, "Stanford Law Review" vol. 58 (December 2005), s. 703 – 750.

Donald Sutherland, *Murder and the Death Penalty*, "Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology" vol. 15 (1925), s. 522.

Paul R. Zimmerman, *State Executions, Deterrence, and the Incidence of Murder*, "Journal of Applied Economics" vol. 7 (May 2004), s. 163-193.

Paul R. Zimmerman, *Estimates of the Deterrent Effect of Alternative Execution Methods in the United States: 1978-2000*, "American Journal of Economics and Sociology", vol. 65, (October 2006), s. 909.